

مختصری بر اوضاع اقتصادی و اجتماعی استان کردستان

فضل... عامری

وسعت و تقسیمات جغرافیائی استان

استان کردستان دارای مساحتی برابر ۲۷۸۵۷/۵ کیلومتر مربع می باشد که تقریباً یک- پنجاه و نهم مساحت کل کشور یا بعبارتی ۱/۷ درصد مساحت کل کشور را تشکیل میدهد و دارای شش شهرستان بنامهای سنندج، سقز، بانه، مریوان، قروه و بیجار و همچنین دارای ۱۰ شهر و ۱۶ بخش و ۴۹ دهستان است.

رودخانه ها

در کردستان بعلت وجود کوههای متعدد و بارندگی زیاد رودهای پرآبی جریان دارد که مهمترین آنها بشرح زیر می باشد.

۱- رودخانه قشلاق که از ارتفاعات شمال و مغرب حسین آباد سرچشمه میگیرد و در نهایت در جنوب سنندج به رودخانه گاورود که از ارتفاعات شرقی سنقر و کلیانی سرچشمه میگیرد ملحق میشود.

۲- رودخانه تلوار سرچشمه آن در دهستان اسفندآباد از توابع شهرستان قروه می باشد و هنگام گذشتن از دهستان خسروآباد بیجار، رودهای سراب، خسروآباد، شهرک و اوزن به آن ملحق میشوند و سپس در حدود قشلاقات افشار به رودخانه قزل اوزن میریزد.

۳- رودخانه قزل اوزن که از کوههای مسجد میرزا و کوههای جنوبی دهستان سارال سرچشمه میگیرد و پس از پیوستن به رودخانه تلوار بطرف شمال منحرف و وارد زنجان میشود.

۴- رودخانه های قمچقای حسن آباد، زرینه رود، شهر جای، گردلان، قزلچه، چاولکان، ده بیناد از دیگر رودخانه مهم در استان کردستان میباشند.

آب و هوای استان

بطور کلی استان بعلت داشتن ارتفاعات متعدد و بارندگی فراوان، یکی از نقاط سردسیر کشور بشمار میرود ولی در بعضی از نقاط نسبت به پستی و بلندی که دارد هوا متغیر است کوههای غربی این استان مانعی برای نفوذ آب و هوای مرطوب مدیترانه ای بداخل استان می باشد. در مجموع نقاطی که در کنار رودخانه قشلاق واقع شده دارای زمستانی معتدل و تابستانی گرم و هوای کنار دریاچه زریوار و رودخانه ها سرد و معتدل است و نیز بقیه نقاط دارای زمستانهای سرد و طولانی و تابستانها کوتاه می باشد.

منابع و شبکه های آب

بطور کلی منابع و شبکه های آب را در استان میتوان به قسمتهای زیر تقسیم نمود:

الف- آبهای سطحی: استان کردستان بعلت داشتن قله مرتفع که پنج الی شش ماه از سال پوشیده از برف است دارای رودخانه ها و چشمه سارهای فراوانی است که هم آب مورد مصرف زراعت و هم آب آشامیدنی مردم را تأمین کرده و در اغلب موارد مازاد آن یا در داخل کشور جریان یافته و یا از ایران خارج و داخل خاک عراق میشود. رودهایی که مسیر آنها از شمال شرقی به جنوب غربی و یا از شمال به جنوب می باشد از مرز ایران خارج و داخل خاک عراق می گردد.

دریاچه زریوار

دریاچه ای است با آب شیرین که در سه کیلومتری غرب مریوان واقع شده است و آب آن از چشمه هایی که در کف آن قرار دارد تأمین میشود رودخانه مریوان نیز از این دریاچه سرچشمه میگیرد و در زمستان بعلت سرما سطح آب دریاچه یخ میزند. باتوجه به شیرین بودن آب دریاچه، میتوان از آب آن برای مصارف کشاورزی و پرورش ماهی استفاده نمود. ضمناً چنانچه تأسیساتی ایجاد گردد بهترین مکان (بعلت وجود طبیعت زیبا و نزدیکی به جنگل) برای جلب توریست خواهد بود. عمق دریاچه در بعضی نقاط ۱۸ متر

و طول و عرض آن به ترتیب ۴/۵ و ۲ کیلومتر میباشد. آبهای تحت اراضی: در برخی از مناطق استان مانند قشلاق رود که اکثراً دارای دره‌های کم وسعت بوده آبدیهای بیشتری در این دره‌ها قرار دارد.

آبدی اکثر چشمه‌ها به سبب تشکیلات غیر قابل نفوذ منطقه کم و حدود چند لیتر در ثانیه میباشد. بهره‌برداری از آب زیرزمینی این منطقه بعلت غیر قابل نفوذ بودن تشکیلات و عدم تغذیه کافی سفره آبرفتی و عمق کم آبرفت‌ها ناچیز میباشد.

کشاورزی

یکی از اساسی‌ترین پایه‌های استقلال در هر کشور، خوداتکائی و خودکفائی نسبی در زمینه تولیدات کشاورزی است، زیرا تولیدات کشاورزی علاوه بر اینکه در تامین مواد غذایی نقش اساسی و تعیین کننده‌ای را دارند، در بخش صنعت نیز میتواند بعنوان ماده خام اولیه در حرکت درآوردن چرخهای بعضی از صنایع بکار رود.

محصولات عمده کشاورزی استان عبارتند از:

غلات: از قبیل گندم آبی و دیم، سبزیجات مانند سیب زمینی، پیاز، گوجه فرنگی و سایر سبزیجات، محصولات جالیزی، حبوبات از قبیل حبوبات آبی و دیم، نباتات صنعتی از قبیل چغندر قند، توتون، دانه‌های روغنی، آفتابگردان آبی و دیم، نباتات علوفه‌ای مانند یونجه، اسپرس، شبدر و ذرت علوفه‌ای.

بطور کلی اگر خط مستقیم و فرضی بین سنندج و مهاباد ترسیم نمایم هرچه بطرف مغرب پیش برویم کوهها مرتفع‌تر و سنگی‌تر شده و دره‌های بین آنها تنگ‌تر و عمیق‌تر میگردد تا جائیکه از نظر زراعت غیر قابل استفاده میباشد. برعکس هرچه از خط فوق بطرف شرق حرکت کنیم دره‌های بین کوهها وسیع‌تر شده و اغلب فلات مرتفعی راکه دارای خاک حاصلخیز و مسطحی است بوجود می‌آورد مانند منطقه قروه، بیجار و کامیاران که از نظر ترویج کشاورزی دارای استعدادهای بالقوه میباشد. سایر نواحی استان عموماً کوهستانی است و قشر خاک اراضی آنها بسیار نازک

میباشد. لذا مهمترین مسأله برای کشاورزان منطقه نگهداری و حفظ همین قشر نازک خاک است، زیرا با توجه به شیب اراضی و با در نظر گرفتن میزان بارندگی و سیلابهای منطقه، شخم زدن زمینهای مذکور باعث خواهد شد که خاک آنها بوسیله باران و سیلاب شسته شود و به فرسایش زمینها كمك گردد.

در سال ۱۳۶۶ تعداد ۳۷۳۷ میلیون ریال وام توسط بانک کشاورزی جهت توسعه و ترویج امور کشاورزی و دامداری پرداخت گردیده است.

صنعت:

یکی از عوامل توسعه اقتصادی کشورها ضریب رشد صنایع آنها میباشد. صنعت بعنوان مؤثرترین وسیله جهت کسب رشد مطلوب اقتصادی، پیدایش تنوع در اقتصاد ملی و در نهایت افزایش سطح زندگی در يك جامعه مورد توجه قرار گرفته است. استان کردستان از بعد صنعت چندان رشد ننموده است. طبق سرشماری ۱۳۶۵ در استان کردستان ۴۹ کارگاه بزرگ صنعتی دارای شناسنامه کار که موجبات اشتغال ۱۱۲۰ نفر را میسر ساخته است شناسائی گردیده که عمدتاً آنها را در دسته‌های صنایع مواد غذایی آشامیدنیها و دخانیات، صنایع پوشاک و چرم، صنایع شیمیائی، صنایع محصولات معدنی غیر فلزی بجز فراورده‌های نفت و ذغال سنگ، صنایع محصولات ماشین آلات فلزی، صنایع ساختمانی میتوان تقسیم بندی نمود.

صنایع دستی:

در استان کردستان مانند اغلب نقاط ایران تهیه و تولید انواع فراورده‌های دستی از دیرباز مرسوم بوده است. در حال حاضر در اقصی نقاط شهری و روستائی این استان عده کثیری از افراد به تولید محصولات گوناگون صنایع دستی اشتغال دارند. مانند تهیه انواع محصولات دستباف نظیر سجاده (جانماز) موج بافی (نوعی پارچه پشمی)، شال بافی، جاجیم بافی، گلیم بافی، ساخت زینت آلات محلی (استفاده از قراضه‌های مس، برنج، ورشو جهت تولید اقسام

زیورآلات محلی). نازک کاری چوب (ساخت فرآورده‌های چوبی) خراطی چوب، سفالسازی، حصیربافی، سوزن دوزی و روکاری (زینت روی پارچه با کمک از هنر سوزن دوزی، قلابدوزی، پولک و منجوق دوزی)، گیوه دوزی، نمدمالی، محصولات بافتی از قبیل کلاه، دستکش، شال گردن، جوراب پشمی.

معادن

در سال ۱۳۶۵ تعداد ۱۹ معدن فعال که موجبات اشتغال ۴۵۸ نفر را در سطح استان فراهم ساخته بیشتر از نوع سنگهای ساختمانی میباشد و ارزش تولیدات معادن مبلغ ۱۱۹۰ میلیون ریال بوده است.

دامداری

بطور کلی در توسعه اقتصادی استان، دامداری نیز نقش بسزائی ایفا مینماید، زیرا اقتصاد منطقه متکی به فعالیتهای دامداری است. من حیث المجموع استان دارای استعداد و پتانسیل بالقوه بیشتری برای توسعه دامداری در مقایسه با کشاورزی میباشد. میزان پرورش دام در سراسر منطقه یکسان نیست و مهمترین عواملی که در پراکندگی پرورش دام دخالت مستقیم دارد، وضعیت آب، هوا و مراتع میباشد. پرورش دام به روش سنتی و ابتدائی در اکثر نقاط استان رایج است. وجود مراتع طبیعی فراوان و قابل توسعه، استان را قادر خواهد ساخت که بخش عظیمی از فرآورده‌های دامی کشور را فراهم سازد، ضمن اینکه بردآمد دامدار و کشاورز افزوده گردیده، از مهاجرت‌های بی‌رویه نیز کاسته خواهد شد.

جمعیت

تعداد کل جمعیت استان در سرشماری ۱۳۶۵ برابر ۱۰۷۸۴۱۵ نفر که در این میان جمعیت مناطق شهری ۴۲۸۲۱۳ نفر و جمعیت مناطق روستائی ۶۵۰۱۸۵ نفر بوده است. در حقیقت ۲/۲ درصد از کل جمعیت کشور در استان ساکن میباشد و تراکم نسبی در سال مذکور در استان ۳۹ نفر در کیلومتر مربع بوده است.

سواد و تحصیلات

از کل جمعیت لازم‌التعلیم (۶ ساله و بالاتر) مناطق شهری استان کردستان تعداد ۱۸۰۰۵۱ نفر (۴۲ درصد) باسواد و ۲۴۸۱۶۲ نفر بیسواد بوده‌اند.

اشتغال

از کل جمعیت مناطق شهری استان کردستان در سال ۱۳۶۱ تعداد ۸۱۲۶۰ نفر (۲۰/۹ درصد) شاغل بوده‌اند که از این تعداد ۷۲۴۷۱ نفر (۸۹/۲ درصد شاغلین) مرد و ۸۷۸۹ نفر (۱۰/۸ درصد شاغلین) زن میباشند. از کل جمعیت شاغلین مناطق شهری استان کردستان ۴/۸ درصد در بخش کشاورزی، ۱۹/۵ درصد در بخش صنعت و ۴۳/۱ درصد در بخش خدمات فعالیت داشته‌اند. در پایان سال ۱۳۶۵ تعداد ۱۱۷۸۵ نفر کارکنان بخش دولتی (۱/۵ درصد کارکنان کل کشور) مشمول قانون استخدام کشوری در سطح استان اشتغال داشته‌اند.

نرخ اشتغال

نرخ اشتغال در مناطق شهری استان در سال ۱۳۶۱ معادل ۲۰/۹ درصد بوده که نسبت به نرخ اشتغال متعارف (۲۴ درصد) پائین میباشد.

بیکاری

تعداد بیکاران مناطق شهری استان در سال ۱۳۶۱ معادل ۲۱۵۱۸ نفر که از این تعداد ۹۴۲۳ نفر بیکار قبلاً شاغل و ۱۲۰۹۵ نفر بیکار قبلاً غیر شاغل میباشند.

نرخ بیکاری

نرخ بیکاری در استان در سال ۱۳۶۱ برابر ۵/۵ درصد میباشد که برای بیکاران قبلاً شاغل این نرخ برابر ۲/۴ درصد کل جمعیت و برای بیکاران قبلاً غیر شاغل ۳/۱ درصد بوده است.

تعاونیها

در پایان اسفند ۱۳۶۶ در سطح استان جمعاً ۲۲۰ شرکت تعاونی شهری، غیر کارگری در اشکال مصرف ۳۶ شرکت،

مسکن ۵۸ شرکت، اعتباری شهری ۶ شرکت، تهیه و توزیع و حمل و نقل ۱۱۷ شرکت، صنایع دستی ۳ شرکت و عضویت ۴۷۹۰۱ نفر و سرمایه‌ای معادل ۹۴۱ میلیون ریال فعالیت داشته‌اند. همچنین ۳۲ شرکت تعاونی کارگری با سرمایه اولیه ۱۳ میلیون ریال در اشکال مصرف ۲۵ شرکت و عضویت ۴ هزار نفر و مسکن با ۷ شرکت و عضویت یک هزار نفر فعالیت داشته‌اند.

در سال مذکور در سطح استان ۱۱۷ شرکت تعاونی روستائی و ۳ شرکت تعاونی کار و تولید به فعالیت مشمول بوده‌اند.

مالیاتها

جمع کل درآمدهای مالیاتی مستقیم اداره کل امور اقتصادی و دارائی استان کردستان در یکساله ۱۳۶۷ برابر ۱۹۱۹۷۸۵ هزار ریال و در سال ۱۳۶۶ مبلغ ۱۵۷۰۰۴۰ هزار ریال بوده است که در حقیقت مبلغ ۳۴۹۷۴۵ هزار ریال برابر ۲۲/۲۸ درصد در سال ۱۳۶۷ نسبت به سال ۱۳۶۶ افزایش وصولی داشته است.

میزان وصولی مالیاتهای غیر مستقیم اداره کل امور اقتصادی و دارائی استان در سال ۱۳۶۷ معادل ۹۸۱۹ هزار ریال و در سال ۱۳۶۶ برابر ۲۰۹۴۱ هزار ریال که کاهش می‌باشد به میزان ۱۱۱۲۲ هزار ریال در سال ۱۳۶۷ در مقایسه با سال ۱۳۶۶ نشان می‌دهد.

جمع کل مالیاتهای مستقیم و غیر مستقیم اداره کل مزبور در سال ۱۳۶۷ برابر ۱۹۲۹۶۰۴ هزار ریال و در سال ۱۳۶۶ معادل ۱۵۹۰۹۸۱ هزار ریال که در مجموع افزایشی به میزان ۳۳۸۶۲۳ هزار ریال در سال ۱۳۶۷ نسبت به سال ۱۳۶۶ نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات:

یکی از اهداف بارز سیاست توسعه اقتصادی مناطق مختلف کشور، عدم تمرکز کارخانجات در تهران و سایر شهرهای بزرگ کشور و سوق آنها بسوی نقاط کم توسعه یافته و محروم می‌باشد که البته در کوتاه مدت با در نظر

گرفتن «قابلیت و کشش بازار خرید و فروش محصولات تولیدی، دوری و نزدیکی به بازار فروش، هزینه حمل مواد اولیه به کارخانه و همچنین کالاهای تولیدی به بازار مصرف، فراوانی نیروی انسانی متخصص و ساده، حجم سرمایه‌گذاری با عنایت به مختصات اقتصادی منطقه و...»، انجام‌پذیر نمی‌باشد، لذا اجرای برنامه‌های کوتاه مدت یا در حقیقت تحلیلهای جاری و ارزیابی امکانات بالقوه در راستای سیاستهای توسعه اقتصادی کلان و پایه‌ریزی برنامه‌های میان مدت و بلند مدت ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد.

در این سیر تحول، برای استان کردستان که با ملحوظ نمودن امر توسعه اقتصادی نقاط محروم که در صدد اهداف دولت قرار دارد، رئوس برنامه‌های توسعه بشرح زیر پیشنهاد میگردد.

۱- همانطور که در مبحث رودخانه‌ها اشاره گردید، بعلت و فور ریزش برف و باران، استان دارای رودخانه‌های پرآبی می‌باشد که مهار آبهای سطحی جهت مصارف کشاورزی، صنعتی و غیره و انتقال آن به حوزه‌های دیگر از طریق کانالهای انحرافی و ایجاد سدهای خاکی و بتونی و همچنین ایجاد سدهای چند منظوره در مناطق مستعد استان علی‌الخصوص احداث نیروگاههای هیدروالکتریکی در اطراف سدهای چند منظوره و استفاده از نیروی برق تولید شده و اتصال آن به شبکه برق سراسری در برنامه‌های بلند مدت توسعه اثرات مثبت و مفیدی بدنبال خواهد داشت.

۲- با عنایت به آب و هوای سردسیری استان و یخبندانهای طولانی مسیرها و راههای ارتباطی و در نتیجه ضعف شبکه‌های زیربنائی، سوخت‌رسانی با مشکلات عدیده مواجه می‌باشد، لذا استفاده از انرژی برق تولیدی سدها، معضل سوخت‌رسانی بوسیله کامیون که خود عوارض عدیده اقتصادی دربردارد، تا حدودی برطرف خواهد شد. ضمناً با رفع کمبود نیروی برق کارخانجاتی که از انرژی برق استفاده می‌نمایند با مشکل کمبود انرژی مواجه نخواهند بود و در صورت دارا بودن مواد اولیه به میزان

مؤثری خواهد داشت.

۹- ایجاد تعاونیهای تولیدی اعم از کشاورزی، صنعتی و معدنی و یا تعاونیهای خدماتی که فقط در جهت رفع کمبودها و ارائه خدمات به تعاونیهای تولیدی فوق فعالیت می نماید مفید میباشد.

۱۰- سرمایه گذاری دولت در طرحهای صنعتی و تشویق بخش تعاونی و خصوصی به مشارکت در امر سرمایه گذاری در طرحهای تولیدی و عمرانی در توسعه اقتصادی استان و جذب نقدینگی بخش خصوصی در فعالیتهای تولیدی و عمرانی گام مثبتی خواهد بود.

۱۱- بمنظور ایجاد انگیزه و جاذبه برای سرمایه گذاری بخش خصوصی اعطای تسهیلات مالی و مالیاتی و همچنین کاهش میزان کارمزد وام اعطائی قابل بررسی میباشد. ضمناً با اختصاص میزان مبلغ بیشتری از محل وصولی تبصره ۱۶ به استان، اجرای پروژه های عمرانی فراوانی را میسر خواهد ساخت.

۱۲- نیروی انسانی متخصص و ماهر بعنوان یکی از عوامل مهم در توسعه دارای نقش بارزی میباشد و استانهای محروم منجمله استان کردستان از نظر نیروی انسانی مبتکر و کارآمد با کمبود مواجه است، لذا با اعطای برخی تسهیلات در اعزام نیروهای فوق گام مثبتی برداشته خواهد شد. □

منابع و مأخذ:

۱- آمارنامه استان کردستان ۱۳۶۴

۲- بررسی کلی مسائل نیروی انسانی و اشتغال، مناطق شهری استان کردستان نشریه شماره ۱۷ وزارت کار و امور اجتماعی

۳- نتایج آماری: طرح تهیه مشخصات پایه ای کارگاههای بزرگ کشور سال ۱۳۶۴- وزارت کار و امور اجتماعی

۴- آمار مقایسه ای وصول درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیر مستقیم اداره کل اطلاعات و خدمات مالیاتی

کافی با حداکثر ظرفیت، بدون وقفه در راستای افزایش تولید گام مؤثری برخواهند داشت، همچنین در برنامه های بلند مدت احداث خط لوله گازرسانی به استان با توجه به منابع و ذخایر غنی گاز در کشور و آب و هوای منطقه باید در اولویت قرار گیرد.

۳- با عنایت به موقعیت طبیعی و جغرافیائی دریاچه زری وارو وجود طبیعت زیبای اطراف دریاچه، ایجاد تاسیسات و اماکن عمومی برای جلب سیاحان داخلی و خارجی در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان و افزایش درآمد ساکنین منطقه و کاهش روند مهاجرتها موثر خواهد بود.

۴- توسعه کشاورزی و دامداری بخصوص در مناطق مستعد استان مانند قروه، کامیاران و بیجار و ... که دارای امکانات بالقوه فراوانی میباشد.

۵- تقسیم بموقع نهادهای کشاورزی و آموزش کشاورزان به روشهای نوین کاشت، داشت و برداشت و اعطای کمکهای مالی در جهت تقویت بنیه مالی کشاورزان، همچنین تضمین خرید محصولات آنها و جلوگیری از هجوم سلف خرها به منطقه.

۶- مکانیزه کردن کشاورزی در مناطقی که میسر میباشد و آزادسازی نیروهای مازاد بر نیاز در کشاورزی و سوق آنها به سمت اشتغال مولد با ایجاد صنایع کارگاهی و صنایع تبدیلی کشاورزی در مناطق مزبور.

۷- با در نظر گرفتن مراتع فراوان و غنی استان و در نتیجه پتانسیل و استعداد بالقوه در ترویج دامداری، مناسب است دامداریهای بسته باروشهای مدرن در قالب تعاونیها

و یا بخش خصوصی شکل گرفته و با آموزشهای لازم به دامدار و اعطای تسهیلات مالی و داروئی، امکانات رونق و توسعه این بخش نیز فراهم میگردد، ضمن اینکه بخشی از مواد پروتئینی کشور تامین گشته، صنایع وابسته به دام و فرآورده های دامی قابل ایجاد و توسعه در استان میباشد.

۸- توسعه صنایع دستی و صنایع کارگاهی وابسته به آن ضمن توسعه اقتصادی در افزایش درآمد ساکنین منطقه نقش